

'Ik ben drie maanden voor mijn 21ste geboren'

Interview met Floris Reitsma

Floris Reitsma, medicus, is zevenenzeventig jaar en zijn leven lang op verschillende gebieden van de antroposofische én reguliere geneeskunde actief geweest.

Als je boven de zeventig bent ga je vanzelf 'de balans opmaken' en dan kom je ook de 'zwarte bladzijden' tegen, zo ervaart Reitsma. Een gesprek waarin wordt teruggekeken.

Toon Schmeink

'Het is hier een beetje een rommeltje. Maar u bent wel wat gewend, u komt immers uit Amsterdam?' Het mag dan wel 'een beetje een rommeltje' zijn in de zitkamer van de 77-jarige Floris E. Reitsma, maar dat wil nog niet zeggen dat het er niet sfeervol is. Naast een fors aantal boeken in afgeladen kasten bevinden zich overal relikwieën en aandenken uit een lang en bewogen leven. Aan de wand twee heel verschillende, maar beide prachtige kunstwerken van zijn moeder en in de boekenkast veel foto's, onder andere van zijn overleden grote (jeugd)vriend en collega Helmut Ogilvie. De kamer wordt gedomineerd door een enorm zitmeubel dat in alle standen kan worden gezet met een voetenbank ervoor. De medicus Reitsma is sinds maart van dit jaar herstellende van een herseninfarct. Het genezingsproces verloopt voorspoedig en behoudens een licht spraakprobleem is er voor de leek nog maar weinig van te merken.

Reitsma begon zijn loopbaan als antroposofisch huisarts in Amsterdam, werd wetenschappelijk medewerker aan de Universiteit van Utrecht en werkte later weer als arts in achtereenvolgens Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten. Sinds 1998 is hij met zijn echtgenote neergestreken in het rustige, parkachtig gelegen seniorenhuis Nieuw Beerschoten in Zeist. Reitsma publiceerde vorig jaar *Levensloop en lotsbestemming*, een boek over de terugblik op de biografie in de laatste fase van het leven, dat veel aandacht trekt.

'In ben in Amsterdam-Zuid geboren op 7 juli 1925. Mijn vader was een zeer erudiet mens, hoofdambtenaar-jurist bij de gemeente Amsterdam. Moeder was kunstenares, grafica voornamelijk, u ziet daar een tekening van haar van een zebu, een heilige koe uit India. Vindt u ook niet dat het heilige van dat rund in die tekening prachtig tot uitdrukking komt', zegt Reitsma bewonderend. 'Ik was de jongste van drie, boven mij een broer en een zus, in een kunstzinnig, intellectueel gezin. Mijn vader was vrijzinnig christelijk georiënteerd en moeder van Portugees-joodse herkomst. Ik had van jongs af aan een brandende belangstelling voor de dierenwereld. Toen ik een jaar of acht was, nam mijn moeder een pas uit het ei gekomen eendenkuiken van de markt mee. Ik was helemaal in de zevende hemel met dat eendenkuiken en ging elke dag naar de plantsoenen in de Concertgebouwbuurt om wurmen uit de grond te stampen voor mijn eendje. Dat werd op school bekend en er was een jongetje met wie ik wel eens opliep naar school en die mij aansprak over die eend. "Kom maar mee", zei ik en vanaf die tijd zorgden we er samen voor. Daaruit groeide een hechte vriendschap, die duurde tot aan zijn dood toe. Dat jongetje was Helmut Ogilvie, later bekend antroposofisch huisarts in Amsterdam en voorvechter van de anti-abortusbeweging "Laat Leven". Is dat niet een prachtig voorbeeld van hoe karma werkt? Toen mijn ouders hoorden dat Helmut's vader geestelijke was en godsdienstles gaf, moest ik maar naar die man voor bijbelles. Dat was Heinrich Ogilvie, priester van De Christengemeenschap. Ogilvie heb ik diep vereerd; werkelijk heel veel heb ik aan hem te danken. Zo ben ik dan ook in De Christengemeenschap terechtgekomen en

heb daar de jeugdwijding (een sacrament met het veertiende jaar, red.) ontvangen. Helmut en ik gingen na de oorlog medicijnen studeren. En op een gegeven moment vroeg hij of ik wilde meedoen aan een studiegroep filosofie, die Han van Goudoever zou leiden. Onderwerp was *De filosofie van de vrijheid* van Rudolf Steiner.'

'Dan moet ik nu een vrij intiem verhaal vertellen. Tijdens de oorlog was mijn vader betrokken bij het verzet, we hadden ook onderduikers in huis. Op zekere dag kwam een joods meisje bij ons thuis, die mijn moeder kende van de academie waar zij les gaf. Zij was een beeldschoon zestienjarig meisje met zwart haar. Van een afstand ontstond van mijn kant – niet zozeer van haar uit – een verering. Zij had een waas van tragiek om zich heen en dat ontroerde mij hevig. Op een gegeven moment moest ze toch ergens anders onderduiken, omdat het bij ons niet helemaal veilig meer was en daar werd zij gearresteerd en weggevoerd. Drie maanden voor mijn eenentwintigste verjaardag, vlak na de oorlog, belde plotseling een andere vroegere onderduikster vanaf het Centraal Station. Een meisje dat het concentratiekamp Bergen-Belsen had overleefd en op het CS in Amsterdam was gestrand. Mijn moeder vroeg haar direct te komen. Dat meisje bleek de enige overlevende van haar hele familie. Ik hoorde toen uit de eerste hand over de gruwelen van Bergen-Belsen. Dat heeft werkelijk een enorme indruk op me gemaakt. Dat was waarschijnlijk ook aanleiding voor wat er daarna gebeurde. 's Avonds voordat ik insliep, stond ineens dat eerste joodse meisje, waarop ik verliefd was geweest, als beeld voor me en die vertelde me wat haar overkomen was. Dat was een verhaal van peilloze verschrikkingen. In eenzaamheid en kou was zij na al dat lijden ten slotte te gronde gegaan. Zij verscheen drie nachten achter elkaar. Al die ervaringen stormden mijn ziel binnen en dat was een diepe kwelling. Ik zal natuurlijk nooit weten of dat meisje nu werkelijk voor mij heeft gestaan of dat zij mijn herinneringsbeeld was. Dat zijn moeilijk te beantwoorden vragen, als je niet zelf helderziende bent.

En dan moet u weten dat ik juist door mijn grote belangstelling voor de dierenwereld overtuigd Darwinist was geworden. Ik was ervan overtuigd dat een mens een zoogdier is, een naakte aap. En ineens in die derde, laatste nacht stond als een soort verlichtingsbelevens de zekerheid voor mij: maar jijzelf bent veel meer dan een dier, je bent afkomstig uit een geestelijke wereld en je hebt vele malen op aarde geleefd. Dat Darwinisme is een grote leugen! Wanneer een berglandschap zich voor je blik ontvouwt als je een hoge top hebt bereikt, zie je de omringende bergketens in perspectief. Degene die het verst weg zijn, verliezen zich in nevelen. Zo stonden de gebieden van mijn vroegere levens voor mij. Het dichtste bij in Zuid-Frankrijk, daarachter een vroegchristelijke incarnatie in het Iers-Schots gebied en daarachter Griekenland, het oude Egypte en verder weg was er niets meer te zien. De datering en de locatie wist ik zonder ondertiteling van het beeld, heel merkwaardig. Ik wist "ja, daar was ik eens." Door mijn vroegere biologische mensbeeld werd het mij duidelijk dat het afschuwelijke naziregime berustte op hetzelfde mensbeeld en ik voelde mij ook een beetje medeverantwoordelijk voor de gruwelen die uit die opvatting voortkwamen en ik realiseerde mij dat als ik als Duitser was geboren, ik een overtuigde nazi zou zijn geworden. Maar nu waren karma en reïncarnatie voor mij een zelf ervaren feit. Die zekerheid heeft mij nooit meer verlaten. Het was een ommekeer in mijn leven, zodat ik vanaf dat ogenblik sterk het gevoel had: nu ben ik pas geboren. Als grapje zeg ik wel eens als mensen iets over mijn levensloop vragen "ik ben drie maanden voor mijn eenentwintigste verjaardag geboren." Toen ik daarna reïncarnatie en karma in het werk van Rudolf Steiner tegenkwam, herkende ik dat onmiddellijk. Die zekerheid heeft mij ook nooit verlaten. Dat was de tweede keer dat Helmut Ogilvie – karmisch gezien – een grote rol in mijn leven speelde, eerst via De Christengemeenschap en daarna door de kennismaking met Rudolf Steiners werk in die studiegroep van Van Goudoever over *De filosofie van de vrijheid*.'

'Ten slotte ben ik afgestudeerd en heb ik mij gevestigd als huisarts in Slotervaart, in Amsterdam-West, waar ik zo goed en zo kwaad als ik kon de antroposofische geneeskunde praktiseerde. Ik was inmiddels ook getrouwd en had drie kinderen. Ik ontdekte dat je

antroposofische geneeskunde eigenlijk alleen goed kunt beoefenen als je een hoge graad van helderziendheid hebt bereikt, anders blijft het maar een beetje gokken en proberen of de aanbevolen middelen de gehoopte werkzaamheid hebben. En als de patiënt beter wordt, komt dat dan door de medicatie of zou deze "vanzelf" ook beter zijn geworden? Deze kritische twijfel liet mij niet los en maakte de beroepsuitoefening in antroposofische zin onbevredigend. Ik heb de indruk dat veel antroposofische artsen daarmee worstelen en vaker dan wenselijk is naar de gangbare allopathische middelen grijpen. Dat is de voornaamste oorzaak van het feit, dat ik er na tien jaar praktijk weer uitgestapt ben. Daarna werd ik medewerker aan het NPI Instituut voor Organisatieontwikkeling van Bernard Lievegoed, een organisatieadviesbureau. Ik paste daar totaal niet. Dat stond zo ver van de geneeskunde af, dat ik na twee jaar tot de conclusie kwam dat ik echt iets anders moest gaan doen. Ik heb er wel veel geleerd op het terrein van de sociale vaardigheden en die heb ik later ook ijverig en met succes toegepast. Ik ben toen overgestapt naar het Instituut voor Sociale Geneeskunde aan de Universiteit van Utrecht. Daar kreeg ik de leiding bij de opleiding tot sociaal geneeskundige. Eind jaren zestig kreeg ik vervolgens de leiding van het Instituut voor Onderwijsontwikkeling van dezelfde universiteit. Na de studentenrevolte wilde men onderwijsontwikkeling op gang brengen om tegemoet te komen aan de vernieuwingseisen van de studenten.'

De vernieuwing van het medisch onderwijs leek mij mooi werk. Ik had goede contacten met de studenten en heb die functie tien jaar met veel plezier ingevuld. Al spoedig bleek dat mijn collega-hoogleraren helemaal niet echt geïnteresseerd waren in vernieuwing van onderwijs. Je maakt aan de universiteit carrière door onderzoek en niet door de kwaliteit van je onderwijs. En zo was het werk moeilijk. Het was op het laatst echt vechten tegen de bierkaai en die stress werd me kennelijk te veel, want ik kreeg twee hartinfarcten achterelkaar. Terwijl ik nog in het ziekenhuis lag, heeft de decaan van de medische faculteit letterlijk achter mijn rug dat hele Instituut voor Onderwijsontwikkeling opgeheven. Dat noem je "in de strijd sneuvelen", glimlacht Reitsma.

'Mijn medische toestand maakte terugkeer in het werk onmogelijk en ik ging met pensioen. Ik was toen zesenvijftig jaar en heb van de gelegenheid gebruik gemaakt met mijn inmiddels tweede vrouw naar Californië te gaan. Wij hadden al eerder gezien hoe problematisch het met de zorg voor ouderen in de Verenigde Staten is gesteld en dachten op dat terrein misschien iets te kunnen ondernemen. Met wat Amerikaanse vrienden hebben we een klein verzorgingshuis voor bejaarden opgezet. Dat werd onmiddellijk bevolkt door voornamelijk terminale patiënten, die in de onbegrijpelijk slechte verpleeghuizen niet meer terecht wilden. Daar heersen echt schandalige toestanden. Mijn vrouw is verpleegkundige en heeft de verpleging georganiseerd. Die terminale patiënten waren daar heel gelukkig voor zover je als terminale patiënt gelukkig kunt zijn. Op een gegeven moment kwam de toezichthoudende overheid erachter dat wij verpleegpatiënten in huis hadden en dat mocht niet, want wij hadden niet de beschikking over allerlei dure medische apparatuur voor beademing en dergelijke. Zo werd het onmogelijk verder te werken en moest het huis sluiten. In 1986 zijn we weer teruggegaan naar Nederland. Het bleek dat wij van mijn pensioen in Amerika niet konden leven. Eenmaal in Nederland hebben we een tijdje gewoond in een caravan, maar dat werd 's winters toch wel een beetje al te bar en vervolgens woonden we in een van de huisjes van Valkenhof, naast Huize Valckenbosch in Zeist. Maar mijn vrouw kon in Nederland niet zo goed aarden en we wilden gaan werken in de gehandicaptenzorg. We vonden een plekje in Zuid-Duitsland in SOS Kinderdorf Hohenroth vlakbij Würzburg. Daar hebben we een jaar doorgebracht en geprobeerd een antroposofische werkwijze te ontwikkelen binnen die gemeenschap.'

'Dat was niet naar de zin van de orthodox-katholieke eigenaar van SOS Kinderdorf en dus moesten we ook daar weer vertrekken. We zijn toen naar het Johannes Haus gegaan in de buurt van Pforzheim. Daar had ik al veel voordrachten gehouden voor een bejaardengemeenschap van ongeveer 360 antroposofisch georiënteerde mensen. Mijn vrouw kreeg daar de leiding van de verpleging. Dat was een enorm werk, want er waren twee open en een gesloten verpleegafdeling met meer dan honderd verpleegkundigen en

ander personeel. Toen mijn vrouw de pensioengerechtigde leeftijd in Duitsland bereikte, besloten we terug te gaan naar Nederland. Zo kwamen we in 1998 hier in Zeist in Nieuw Beerschoten terecht. In het Johannes Haus was ik een van de huisredenaars over antroposofische thema's en ik heb daar ook veel biografisch werk gedaan met de bewoners. Daar heeft zich eigenlijk de thematiek van mijn boek ontwikkeld. Dat heb ik voor de bewoners van Huize Valckenbosch voortgezet en daaruit is ten slotte het boek ontstaan. Ik heb in het Johannes Haus mee beleefd hoe oudere mensen, die zich echt met de antroposofie verbonden hebben, met hun levensloop omgaan en daar heb ik enorm veel van geleerd. Hoe anders het levenseinde eruit kan zien, is echt heel indrukwekkend. Je ziet dan wat een ongelooflijke zegen een spiritueel mensbeeld kan zijn om het leven waardig af te ronden. Dat geldt ook heel persoonlijk voor mezelf nu mij de wacht is aangezegd door mijn beschadigde gezondheidstoestand. Ik zou werkelijk niet weten hoe je zonder dit mensbeeld daartoe een positieve verhouding kunt vinden. Dagelijks ben ik al diegenen die de antroposofie in de wereld hebben gebracht dankbaar, vooral natuurlijk Rudolf Steiner.'

Is die keuze voor de medische studie heel bewust gedaan? Herinnert u zich nog hoe dat ging?

'Jawel, dat herinner ik me vrij goed. Ik was erg onder de indruk van de oorlogservaringen en was als jongeman betrokken bij de BS, de binnenlandse strijdkrachten, die zich voorbereidden op de bevrijding van Nederland en daar heb ik toen ook het een en ander meegemaakt. Ik had een grote belangstelling voor biologie, maar toch vooral het gevoel dat de mens mijn hulp meer nodig had; juist diegenen die gekwetst waren door oorlogservaringen. Zoals die avond dat mijn grootmoeder, de moeder van mijn moeder, uit ons huis werd weggehaald. Oma was vierenzeventig, een lief oud vrouwtje, die ons als kleinkinderen altijd verhalen vertelde over vroeger toen de wereld er nog zo anders uitzag. Zij is in Sobibor vermoord. Toen mijn oma met de politie mee moest, zei mijn moeder dat ik het koffertje moest dragen. Eenmaal aangekomen bij de ingang van het bureau aan de Euterpestraat (nu Gerrit van der Veenstraat, red.) zei ik "dag oma", gaf haar het koffertje, en zij ging door de poort. De betekenis van dat moment – die pas later volledig tot mij doordrong – beleef ik nog steeds als een soort verlamming. Het is te erg om met je gevoel te kunnen bijbenen. Dit soort ervaringen hebben mijn keuze voor geneeskunde beïnvloed.'

In zijn boek over de terugblik van de oudere mens op zijn leven, beschrijft Reitsma indringend over de dialoog die ieder mens met zichzelf kan beginnen. Door de terugblik op de biografie kun je je eigen hogere wezen ontmoeten en ermee in gesprek gaan. Een van de drie gezichtspunten die Reitsma daarbij ontwikkelt, is het onderscheid tussen de innerlijke en de uiterlijke biografie. De uiterlijke biografie gaat over onze levensomstandigheden en daden. Bij de innerlijke biografie draait het om hetgeen we innerlijk aan de levenservaringen hebben beleefd, ons eigen zijn in ontwikkeling in de wereld. Het tweede gezichtspunt gaat over de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid, de ziel, in relatie tot het overwinnen van weerstanden en moeilijkheden. En het gaat daar ook over ontmoetingen, zowel met personen als met geestelijke stromingen, die iets nieuws in ons leven hebben gebracht. Het derde gezichtspunt noemt Reitsma het *biografisch oerfenomeen*. Dat betreft de confrontatie van het eigen ik met de omstandigheden in de polariteit tussen aanpassing, verzet en initiatief nemen. Met andere woorden: waar en wanneer werd ik meer door het verleden gevormd en waar bepaalde ik zelf mijn toekomst. Hoe is dit samenspel in mijn leven geweest?

U schrijft in uw boek heel overtuigend over de zin en de manier van terugblikken op de biografie. En hoe ouder je wordt, hoe nuttiger dat is. Wat betekent dat voor u zelf?

'Als je boven de zeventig bent, ga je vanzelfsprekend de balans van je leven opmaken. Ik doe dat meestal spontaan naar aanleiding van bepaalde, plotseling opkomende gedachten. Hoe was het nou, wat heb ik ervan gemaakt? Heb ik mijn taken vervuld, zijn er zaken

waarvan ik met spijt moet vaststellen dat ik ze niet gedaan heb? Ik ben niet zo tevreden over mijzelf in mijn eigen leven, eerlijk gezegd.'

U schrijft over 'zwarte bladzijden' in ieders leven en hoe je naar die bladzijden kunt kijken. Maar u schrijft er troostend bij dat je moet bedenken dat je toen een ander was dan degene die je nu bent geworden. Met andere woorden: je zou bepaalde dingen die je toen wel deed, nu niet meer doen. En nu wel doen wat je toen niet deed. Daar kun je bij de beoordeling rekening mee houden. Het is niet fair jezelf te veroordelen vanuit hetgeen je nu aan ontwikkeling hebt doorgemaakt.

'Ja, die zwarte bladzijden zijn pijnlijk. Daar ontmoet je de eigen dubbelganger. En in die dubbelganger ontmoet je de twee tegenmachten die je op zijpaden hebben gebracht of gehinderd hebben om zo te zijn als je eigenlijk zou moeten en had willen zijn. Daaruit komt dan bij mij het smartelijk gevoel voort, dat ik "onder mijn eigen maat ben gebleven." Dat klinkt misschien wat arrogant, maar ik ben gezegend geweest met een goede start en heb zulke bijzondere innerlijke ervaringen mogen beleven. Daar had ik meer mee kunnen doen. Al is het zeker zo dat je over het hoofd ziet dat je toen niet zo verstandig en wijs naar je levenssituatie kon kijken als je nu doet. Je gaat jezelf dan veroordelen op onrechtvaardige criteria. Dat levert een vruchteloos schuldgevoel op. Je kunt dat beter aan de werking van het karma overlaten. Niettemin is het natuurlijk noodzakelijk je tekortschieten onder ogen te zien.'

U heeft zo veel ervaring met oudere mensen. Zijn er nu werkelijk mensen die serieus menen dat zij boven de maat zijn gebleven?

'Jawel, bij vooraanstaande antroposofen vind je wel wat van die mensen, die zichzelf erg geslaagd vinden. O mens, ken uzelf. Hoe hebben Lucifer en Ahriman in jou gewerkt? Hoe kom je die twee machten op het spoor, op welke wegen hebben ze je gebracht? Daarop moet je je bezinnen in deze fase van het leven.'

U bent als een van de weinigen vanaf uw vroege jeugd bij antroposofie en Christengemeenschap betrokken. Wat vindt u van de bijna onvermijdelijk altijd weer opduikende vermeende tegenstelling antroposofische beweging en Christengemeenschap?

'Ik betreur de splitsing die is ontstaan tussen Christengemeenschap en antroposofie heel erg. Ik ben ook verbaasd hoe Rudolf Steiner in die voordracht van 30 december 1922 de antroposofen erop gewezen heeft dat zij hun eigen weg moesten gaan en dat De Christengemeenschap niet hun weg was. Ik heb een paar jaar geleden de "priestercycli" aangeschaft, die toen net verschenen waren en daarin kun je nalezen hoe de priesters die na 1922 uitwaaiden en overal gemeenten moesten opzetten – waar veel antroposofen aanvankelijk op afkwamen – geconfronteerd werden met grote tegenwerking. Die priesters klagen dan bij een volgende bijeenkomst met Rudolf Steiner dat zij grote moeilijkheden ondervinden omdat de antroposofen van hem, Steiner dus, hadden begrepen dat De Christengemeenschap niet de weg was voor antroposofen. Rudolf Steiner heeft toen benadrukt dat hij dat zeker nooit zo had bedoeld. Marie Steiner kwam er toen tussen in dat gesprek en zei: "Heren, u moet begrijpen dat toen De Christengemeenschap in september 1922 was ontstaan het afmeldingen regende bij de Antroposofische Vereniging, want de antroposofen dachten dat De Christengemeenschap nu het nieuwe initiatief van Rudolf Steiner was. Toen moest Rudolf Steiner ingrijpen."

Die splitsing heeft beide bewegingen geen goed gedaan. Er heerst in de antroposofische samenhangen voor mijn gevoel te vaak een nogal afstandelijk klimaat. Alsof men elkaar steeds aan het beoordelen is. In de gemeenten van De Christengemeenschap ontmoet je een meer 'broederlijke' sfeer. De verhouding van De Christengemeenschap tot de antroposofie is niet altijd onproblematisch. Alsof De Christengemeenschap niet zijn wortels heeft in de christologie van de antroposofie. Soms gaat men zelfs zo ver dat de antroposofische literatuur van de boekentafels wordt geweerd. Sommige priesters menen dat het hier inderdaad om twee geheel verschillende wegen gaat, terwijl bijvoorbeeld de

lesstof op het seminarie voor zover mij bekend voor driekwart pure antroposofie is. Maar ik verbaas me anderzijds ook altijd over antroposofen die zeggen: "Ik heb de cultus niet nodig." Stel je voor dat Jezus hier in een huisje op de hoek zou wonen en je dan zou zeggen: "Nee, die bezoek ik niet, want dat heb ik niet nodig."

'Pascal heeft in zijn *Pensées* erop gewezen dat als een mens de goddelijkheid van zijn ziel erkent, hij gevaar loopt in hoogmoed te vervallen, omdat hij zichzelf als van goddelijke herkomst beleeft. Maar als een mens die oorsprong niet erkent, vervalt hij in vertwijfeling. Dat probleem van de hoogmoed is een bedreiging voor antroposofen. Door de oefenweg ga je langzamerhand je eigen spirituele achtergrond beleven en dan kun je gemakkelijk in de verleiding komen van "tjonge, wat ben ik toch geweldig, ik heb de religie niet nodig." Je deemoed schiet dan tekort. Het gaat hier om een werkelijk geniale gedachte van Pascal. Over dit grote gevaar voor de antroposofie heb ik in 1998 een artikel geschreven in *Motief*.'

Wat is een belangrijke spirituele ervaring in uw leven geweest?

'Ja, dan moet ik toch weer een tamelijk intiem verhaal vertellen. Ik kwam in een levenssituatie terecht waarin ik een voor mij heel pijnlijk besluit moest nemen. Er werd een groot en zwaarwegend offer van mij gevergd. Dat zag ik in en ik nam het besluit om uit vrije wil te doen wat de situatie klaarblijkelijk van mij vroeg. Dat beleven van de vrijheid vervulde mij met zoiets als trots. Het was in de kersttijd van 1950. Die kersttijd werd voor mij een overweldigende ervaring. Het scheen mij dat de hemel zich boven mij opende. En het leek alsof ik zomaar de drempel kon overschrijden. Maar dat ging niet. Er was niets in mij waarmee ik dat kon doen. Er was niets in mij dat in die andere wereld paste. Ik werd gewogen en te licht bevonden. Dat gaf een gevoel van verworpenheid en totale vernietiging van mijn zelfgevoel.

Tot op dat moment was ik nogal zelfingenomen. De studie ging mij heel gemakkelijk af en sommige examens haalde ik cum laude. Dus had ik van mijzelf een hoge pet op. Dit was in één klap weg en elke zelfwaardering was mij uit handen geslagen. Vertwijfeling kwam ervoor in de plaats. In mijn wanhoop ging ik toen een keer naar de mensenwijdingsdienst in De Christengemeenschap en daar had ik de volgende belevenis: bij het offer van brood en wijn worden de woorden gesproken "neem met het brood mijn lichaam." De priester knielt aan het altaar als hij deze woorden van het laatste avondmaal uitspreekt. Voor mijn gevoel zag ik gewoon het altaar en de priester, maar tegelijkertijd straalde vandaar een overweldigend licht van een onbeschrijflijke heilige kwaliteit. Daarvan ging een diepe troost uit voor mijn vertwijfelde gemoed. Het was mij door deze ervaring duidelijk dat in de mensenwijdingsdienst een echte ontmoeting met Christus kan plaatsvinden. Maar er zijn andere ontmoetingen onverbrekelijk mee verbonden. Juist daardoor ga je namelijk herkennen hoe je ook deel hebt gehad aan de machten van Lucifer en Ahriman en hoe hun signatuur is ingeschreven in je levensloop. Het is smartelijk om dat in alle details te onderkennen. Kijk, dat bedoel ik nu met "onder de maat gebleven" te zijn. Je leven had na zo'n ervaring eigenlijk voorbeeldig moeten zijn. Maar ik was nog net zozeer onderhevig aan verleidingen als voordien. Het werd mij duidelijk dat in De Christengemeenschap een stuk van mijn weg lag. Maar het is ook absoluut waar dat ik me mijn leven helemaal niet kan voorstellen zonder antroposofie.'

Floris E. Reitsma, *Levensloop en lotsbestemming*. Uitgeverij Christofoor, Zeist 2001.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 58, december 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl